

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 30, İstanbul 2023, 271-283

MAHMÛD B. EDHEM'İN II. BAYEZİD'E SUNDUĞU GÜLŞEN-İ İNŞÂ'NIN FARKLI VERSİYONLARI ÜZERİNE

Mücahit Kaçar

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (mukac80@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-5707-8947/Prof. Dr., İstanbul University Department of Turkish Language and Literature

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 26.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 10.04.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2023

Yayın Sezonu: Bahar

Atıf/Citation

Kaçar, Mücahit (2023), "Mahmûd B. Edhem'in II. Bayezid'e Sunduğu Gülşen-i İnşâ'nın Farklı Versiyonları Üzerine", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 30, 271-283.

Kaçar, Mücahit (2023), "On the Different Versions of the Gülşen-i İnşâ that Mahmud b. Edhem Presented to Sultan Bayezid II", Journal of Ottoman Literature Studies, 30, 271-283.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Mahmûd b. Edhem'in II. Bayezid'e Sunduğu *Gülşen-i İnşâ*'nın Farklı Versiyonları Üzerine

Özet

Türk edebiyatında XIV. yüzyıldan itibaren ilk örnekleri görülmeye başlanan inşa metinlerinin erken dönemde kaleme alınan örneklerinden birisi olan *Gülşen-i İnşâ*, Şeyh Mahmud bin Edhem tarafından kaleme alınmıştır. XV. yüzyıl başlarında Amasya'da doğan ve önemli eserlerini II. Bayezid'e sunmuş olan Mahmûd b. Edhem'in *Gülşen-i İnşâ* adlı eserinin bizzat yazarı tarafından oluşturulmuş farklı versiyonları olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. *Keşfü'z-Zünûn* ve *Osmanlı Müellifleri* gibi kaynakların aktardığına göre *Gülşen-i İnşâ*'yı önce özetlemiş sonra da bu özette seçmeler yaparak bir giriş ve iki bölümden oluşan başka bir eser daha üretmiştir. Ancak modern çalışmalarda da tekrarlanan bu bilginin doğruluğu, bu versiyonların varlığı ve mahiyetleri hakkında herhangi bir müstakil çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada, *Gülşen-i İnşâ*'nın bugüne kadar nüshaları tespit edilmeyen bu üç versiyonunun tespiti için yaptığımız araştırmaların sonuçları paylaşılacaktır. Çalışmanın en temel sonucu, *Gülşen-i İnşâ*'nın şu ana dek nüshaları tespit edilmeyen üç farklı versiyonunun nüshalarıyla birlikte tespit edilip benzer ve farklı yönlerinin ortaya konmuş olmasıdır. Diğer önemli bir sonuç da bu versiyonların mahiyeti hakkındaki tespitlerimizden hareketle kaynaklardaki bazı yanlış bilgilerin düzeltilmesidir. Çalışmamızdaki tespitlerimize göre Mahmûd bin Edhem, kaynaklarda belirtildiği gibi *Gülşen-i İnşâ*'yı özetleme veya bu özette seçme yapma yoluna gitmemiş, önce Türkçe yoğunluklu yazdığı *Gülşen-i İnşâ*'nın bazı bölümlerini Farsçaya çevirmiş, bu Farsça versiyonunun da bazı bölümlerini çıkararak muhtasar bir versiyonunu oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mahmûd b. Edhem, *Gülşen-i İnşâ*, versiyon, münşeât.

On the Different Versions of the *Gülşen-i İnşâ* that Mahmud b. Edhem Presented to Sultan Bayezid II

Abstract

The first examples of artistic prose in Turkish literature began to be seen from the 14th century. Sheikh Mahmud bin Edhem, who wrote one of the important texts of this genre, *Gülşen-i İnşâ*, is a writer who was born in Amasya at the beginning of the 15th century and presented his important works to the Bayezid II. According to some sources such as *Keşfü'z-Zünûn* and *Ottoman Authors*, first summarized *Gülşen-i İnşâ* and then produced another work consisting of an introduction and two parts by making selections from this summary. However, there is no independent study about the accuracy of this information, which is repeated in modern studies, the existence of these versions and their structures. In this study, the results of our research to determine these three versions of *Gülşen-i İnşâ*, whose copies have not been identified until today, will be shared. The most basic results of the study are the identification of three different versions of *Gülşen-i İnşâ*, whose copies have not been identified until now, together with their copies, and revealing their similar and different aspects. Another important result is the correction of some inaccurate information in the sources based on our findings about the structures of these versions. According to our findings, which we proved in our study, Mahmud bin Edhem did not choose to summarize *Gülşen-i İnşâ* or choose from this summary, as stated in the sources. He first translated some parts of *Gülşen-i İnşâ*, which he wrote intensively in Turkish, into Persian, and created a concise version by removing some parts of this Persian version.

Keywords: Mahmud b. Edhem, *Gülşen-i İnşâ*, version, münşeât.

Giriş

Türk edebiyatında bazı metinlerin gerek yazarları gerekse de başkaları tarafından başka dile çevirme, metni dil ve üslup özellikleri bakımından daha sade veya sanatlı hale getirme, eseri muhteva bakımından genişletip özetleme gibi sebeplerle üretilmiş farklı versiyonlarına rastlanabilmektedir. Nazımdan nesre, nesirden nazma çeviriler, kaynak metnin güncellenmesi, kısaltma ve özetlemeler gibi bazıları dilî çeviri bağlamında değerlendirilebilecek bu metinlerin edebiyatımızdaki örnekleri azımsanmayacak kadar çoktur.¹

Türk edebiyatında bu şekilde üretilen metinlerin bir kısmı, kaynak eserin yazarından başkası tarafından üretilirken, bazen de yazarlar kendi eserlerinde böyle tasarruflarda bulunmuşlardır. Örneğin Muslihuddin Mustafa el-Karahisarî (öl. 968/1560-1561) tarafından 952/1545 yılında yazımı tamamlanan ve yaklaşık 40.000 kelimededen oluşan Arapça-Türkçe bir sözlük olan *Ahterî-i Kebîr*'in muhteva bakımından daha az kapsamlı olan sagîr ve mutavassıt versiyonları yine yazarı tarafından oluşturulmuştur (Kaçar ve Murad 2017: 123-136). Fâtih ve II. Bayezid dönemi âlimlerinden olan Molla Lutfî (ö. 23 Ocak 1495) tarafından kaleme alınan ve klasik belagat kitaplarının çok özet bir görüntüsü görünümünde olan Arapça *Zübdetü'l-Belâga* isimli eserin de yine Mollâ Lutfî'ye atfedilen *Risâle-i Mevlânâ Lutfî* isimli Türkçe bir versiyonu da bulunmaktadır (Benli 2003).

Edebiyat tarihimizde bizzat yazarı tarafından farklı versiyonları oluşturulan eserlerden biri de Şeyh Mahmûd b. Edhem'in inşaaya dair *Gülşen-i İnşâ*'sıdır. Şu ana kadar herhangi bir bilimsel çalışmaya konu edilmeyen *Gülşen-i İnşâ* hakkında bilgi veren eski ve yeni çalışmalarda eserin üç farklı versiyonu olduğu belirtilmektedir. *Gülşen-i İnşâ*'nın varlığına değinilen ancak bugüne kadar nüshaları tespit edilmeyen bu üç versiyonunu yaptığımız çalışmalarla tespit etmiş bulunmaktayız. Ancak burada önemli olan bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz: Bizim tespit ettiğimiz versiyonlar, kaynaklarda belirtilen versiyonlardan farklıdır. Konunun ayrıntıları aşağıda versiyonların tanıtımında ve çalışmamızın sonuç bölümünde belirtilecektir.

Bu çalışmada temel olarak *Gülşen-i İnşâ*'nın farklı versiyonlarının tarafımızca tespit edilen nüshalarına ve bu versiyonların özelliklerine işaret etme amacı güdüldüğünden yazarın hayatı ve *Gülşen-i İnşâ* hakkında ayrıntılı tahliller yapılmayacak; ancak çalışmanın amacına yardım edecek miktarda yazarın hayatına, eserlerine ve *Gülşen-i İnşâ*'nın muhtevasına da yer verilecektir.

1. Mahmûd bin Edhem ve *Gülşen-i İnşâ*'sı

Mahmûd bin Edhem hakkında bilgi veren kaynaklardan derlediğimiz bilgilere göre² babası Akşehir'den Amasya'ya göç etmiş bir zat olup kendisi XV. yüzyıl başlarında Amasya'da doğmuştur. Rumeli kazaskeri iken 1486 yılında görevinden azledilen Kadı Kestelli Muslihuddin Mustafa'nın (ö.1496) damadı olan Mahmud b. Edhem'in kendisinden bahsederken isminin başında kullandığı "şeyh" sıfatından hareketle Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden olduğu düşünülmektedir. Çalışmalarda yazarın 897/1491 yılında öldüğü belirtilmişse de biz yaptığımız incelemelerde buna dair bir bilgiye rastlamadık. Çalışmamızda ele alacağımız Farsça versiyonun 1496'da telif edildiği şeklinde bir bilgi bulunması, Türkçe versiyonun nüshalarından birinde ise Yavuz Sultan Selîm'e sunulduğunun belirtilmesi de bu ölüm tarihini şüpheli hale getirmektedir. Mahmûd b. Edhem'in eserlerini topluca şöyle gösterebiliriz:

- *Miftâhu'l-Lüga* (Kaya, 1996)
- *Minhâcü'l-Edeb fi't-Tasrîf* (Bulut, 2017)
- *Tuhfetü'l-Edeb* (Çetin 2014 ve 2015)
- *Garâibü'l-Lüga*
- *Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâid*
- *Müntehabü'l-Fetavâi'l-Hâniyye*

¹ Bu konudaki örnekler için bk. (Yazar 2022: 55-120).

² Mahmûd bin Edhem ve eserleri hakkında eski ve yeni kaynaklarda rastlanan, bizim de burada çalışmamızın esas amacı olmadığı için tekrarlamakla yetineceğimiz sınırlı bilgiler için bkz: (Usta 2017: 725-736; Çetin 2015: 1-13; Balcı 2007: 1199)

- Şerhu'l-Kâfiye
- Muhtasaru'l-Îzâh
- Gülşen-i İnşâ.

Mahmûd b. Edhem'in bu çalışmada ele alacağımız *Gülşen-i İnşâ'sı*, eserin isminden de anlaşılacağı üzere inşâ metinlerinin³ yazım kurallarını ve örneklerini içermektedir. Bir edebiyat terimi olarak inşâ *resmî ve husûsî yazışmaların belirli kurallar içerisinde kaleme alınması, secî denilen vezinli kelime kafiyesine dayalı cümleler kurmak gibi belirli kurallar ile belâgat ve fesâhat ölçülerine göre düzenlenmiş sanatlı nesir yazıları* (Gültekin 2015: 234)" şeklinde tanımlanmaktadır. İnşâ metinlerinin bir araya getirildiği eserler olan ve zamanla her çeşit nesri bir araya getiren bir telif türü halinde gelişen münşeâtların Türk edebiyatında XIV. yüzyıldan itibaren ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır (Uzun 2006: 32/18).

2. *Gülşen-i İnşâ'nın Farklı Versiyonlarına Dair Kayıtlar*

Türk edebiyatında XX. yüzyıla kadar örnekleri görülen inşâ metinlerinin erken dönemde kaleme alınan önemli metinlerinden birisi olan *Gülşen-i İnşâ* ve yazarı hakkında Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri'*nde eserin farklı versiyonları olduğu hakkında şunları aktarmaktadır:

Mahmûd bin Edhem: Meşâyih-i Nakşibendiyyeden ve erbâb-ı ilim ve kalemden bir zat olup pederi Akşehirli ise de kendisinin tevellüdü Amasya'dadır. Tuhfetü'l-Edeb Sarfi Lugati'l-Arab, Gülşen-i İnşâ isimlerinde âsâr-ı edebiyesi vardır. İkincisini ihtisâr ve sonra intihâb ederek iki eser daha meydana getirmiştir. (Saraç 2016: 1/172).

Bursalı Mehmed Tâhir tarafından aktarılan ve *Gülşen-i İnşâ'nın* önce özetlendiği sonra da bundan bir seçme yapılarak iki eser daha üretildiği şeklindeki bilgi, muhtemelen Kâtip Çelebi'ye dayandırılmıştır. Zira Kâtip Çelebi de *Keşfü'z-Zünûn'da* şu bilgileri vermektedir:

Gülşen-i İnşâ (Nesir Yazının Gül Bahçesi)- Türkçedir, yazar şeyh Mahmûd b. Edhem'dir, ... yılında ölmüştür, sonra bu eseri özetledi, daha sonra da bu eserin özetinden anlatımların en anlaşılır olanı ile seçme yaparak bir eser yazdı, bu eseri bir giriş kısmı ve iki makale şeklinde düzenledi (Balcı 2007: 1199)

Türk inşâ geleneği üzerine hazırladığı doktora tezinde *Gülşen-i İnşâ'nın* nüshaları hakkında bilgi veren ve tezinde ele aldığı bazı konular için bu eserden örnekler sunan Hasan Gültekin (2015: 44-45, 246, 250, 260, 268, 274) de, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* için hazırladığı maddede Kâtip Çelebi'ye dayandırarak "yazarın *Gülşen-i İnşâ'yı* bir giriş ve iki makale şeklinde muhtasar hâle getirerek yeniden telif ettiği belirtilmişse de bu esere henüz rastlanmamıştır (2023a)" diyerek eserin muhtasar versiyonuna dikkat çekmektedir. Gültekin, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* için yazdığı *Gülşen-i İnşâ* maddesinde ise bu hususa değinmemiştir (2023b).

Yukarıda dikkat çektiğimiz hususu şöyle özetlemek mümkündür: Kâtip Çelebi'den itibaren Mahmûd b. Edhem'in inşaya dair eseri olan *Gülşen-i İnşâ'yı* önce özetlediği sonra da bu özette seçmeler yaparak bir giriş ve iki bölümden oluşan bir eser daha ürettiği bilgisi tekrarlanmaktadır. Elinizdeki çalışmanın hareket noktası da bu hususu tetkik ve tahkik etmektir.

3. *Gülşen-i İnşâ'nın Farklı Versiyonları ve Nüshaları*

Gülşen-i İnşâ hakkında bilgi veren çalışmalarda zikredilen nüshalar ile kendi araştırmalarımız sonucunda tespit edilen nüshalar tarafımızca incelenmiş, bunların bazıları eserle ilgisi olmadığını gördüğümüzden elenmişlerdir. Yurtdışındaki kütüphanelerde buldukları ya da katalog numaraları değiştiği için şimdilik görüntülerini elde edemediğimiz için *Gülşen-i İnşâ* nüshası olup olmadıkları ya da eserin hangi versiyonu oldukları hakkında kanaat sahibi olamadığımız bazı nüshalar da bulunmaktadır. Çalışmamızda *Gülşen-i İnşâ'nın* farklı versiyonlarının tespiti için, esere ait oldukları kesin olarak tespit edilen 21 nüshası karşılaştırılarak

³ Çalışmamızın kapsamını uzatmamak amacıyla burada inşâ geleneğimiz ile müstakil münşeât eserleri ve mecmuaları hakkında bilgi verilmeyecektir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Daş 2003), (Gültekin 2015), (Haksever 1998: 73-86).

bu nüshaların hangi versiyonlara ait oldukları sorgulanmıştır. Bu incelemelerde *Gülşen-i İnşâ'nın* üç farklı versiyonunun aşağıdaki nüsha grupları oluşmuştur.

3.1. Mufassal İki Versiyonun Yapısı ve Nüshaları

Gülşen-i İnşâ'nın elimizde biri Türkçe diğeri de Farsça ağırlıklı olan iki farklı mufassal versiyonu bulunmaktadır. Türkçe ağırlıklı versiyonunun hamd u salât, sebab-i te'lîf ve âgâz-i sühan der-münâzara-i akl bâ-dil der-tercîh-i tevekkül ü taleb başlıklı bölümleri diğeri versiyonda Farsçadır. Yani, eserin Türkçe ve Farsça ağırlıklı versiyonları tamamen aynı muhtevaya sahip olup aralarındaki tek fark bazı kısımların Türkçe veya Farsça olması ile bazı kelimelerin ve beyitlerin eksikliği-fazlalığıdır. Örneğin Türkçe versiyonun sebab-i telif bölümünde ismini anmayan yazar, Farsça versiyonda ismini kaydetmiştir. Türkçe versiyonun "münazara" bölümünün başında yer alan Arapça beyit Farsça versiyonda olmadığı gibi, iki versiyonda da bulunan Farsça beyitlerin bazı kelimeleri farklıdır.

Eserin Türkçe ağırlıklı versiyonunun şimdilik 7 nüshasını tespit etmiş bulunmaktayız. Aşağıdaki tabloda bu nüshalar hakkındaki genel bilgilere işaret edilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere elimizdeki yedi nüshadan beşinin istinsah tarihi belli olup bunlardan en eski tarihli olanı (896/1491) Ankara Milli Kütüphanesi 06 Mil Yz A 2276 numarada kayıtlı olan nüshadır.

Kütüphane	Koleksiyonu ve Demirbaş No	İstinsâh Tarihi
Ankara Milli Ktp.	06 Mil Yz A 2276	896-1491
Mısır Milli Kütüphanesi	el-Edebü't-Timûriyye, Nr. 238	901-1496
İzmir Milli Ktp.	Yaz. 1901	916/1510
Manisa İl Halk Ktp.	45 Hk 2781	925/1519
Bursa İnebey Ktp.	Haraççioğlu 996/1	1145/1732
Eskişehir İl Halk Ktp.	26 Hk 334/3	---
Arkeoloji Müzesi Ktp.	332-Y 1/5	---

Gülşen-i İnşâ'nın Farsça ağırlıklı versiyonunun ise şimdilik 10 nüshasını tespit etmiş bulunmaktayız. Aşağıdaki tabloda bu nüshalar hakkındaki genel bilgilere işaret edilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere elimizdeki dört nüshanın istinsah tarihi bellidir. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi Kadızade Mehmed Efendi Bölümü 421 numarada kayıtlı olan nüsha ile İÜ Edebiyat Fak. Kitaplığı N-2495-182 numarada kayıtlı olan nüshanın ferağ kaydında bu versiyonun 901 Zilhicce ayında (Ağustos 1496) telif edildiği kaydedilmiştir.

Kütüphane	Koleksiyonu ve Demirbaş No	İstinsâh Tarihi
Süleymaniye Ktp.	Kadızade Mehmed Efendi 421	901/1496
İÜ Edebiyat Fak. Kit.	N-2495-182	901/1496
Zile İlçe Halk Ktp.	60 Zile 117	975/1567
Süleymaniye Ktp.	Yazma Bağışlar 5502	930/1524
Manisa İl Halk Ktp.	45 Hk 6450	---
Fransa Milli Ktp.	Supp. Turc. 107	---
Millet Ktp.	34 Ae Edebiyat 368	---
Süleymaniye Ktp.	Muğla Hoca Mustafa Ef. 322	---

Süleymaniye Ktp.	Yazma Bağışlar 1417	---
İran Kütübhâne-i Umûmî	Mar'aşî Necefi 9981	---

Gülşen-i İnşâ'nın Türkçe ve Farsça ağırlıklı olarak tasarlanmış iki mufassal versiyonuna ait olan nüshaların hepsi aynı yapı ve muhtevaya sahiptir. Buna göre eser, aşağıda işaret ettiğimiz temel başlıklara sahiptir. Eserin yapısının anlaşılması için aşağıdaki incelemede örnek metinlere de yer verilmiştir.⁴ Alıntılarda Farsça olan kısımlar, eserin diğer versiyonunda Türkçe olduğu ve biz de aşağıda benzer bölümleri örnek olarak alacağımız için aşağıda alıntılanan Farsça kısımların Türkçeye çevrilmesine gerek görülmedi.

- **Hamd u Salât Bölümü:** Cenâb-ı Hakk ve Hz. Peygambere övgüyü içeren ve şiir parçalarına da yer verilen bu bölüm, Türkçe ve Farsça versiyonlarda dilinin farklı olması dışında büyük oranda aynıdır.

Bölüm	Farsça Ağırlıklı Versiyon	Türkçe Ağırlıklı Versiyon
Hamd u Salât	<p>حمد فراوان و ثنای بی پایان سلطان عظیم الشان باهر البرهانی راکه منشیان دیوان انشاء منشور ایجادى اشیارا بطغرای فرمان او تقریر کردند و محزران کارخانہ قضا و قدر مقادیر خیر و شر بحکم قاطع او تقدیر کنند. عقل رهنما و فکر مشکل کشا در فضای ادراک دانش حیران شده وهم تیزکام و خیال جهان نورد در بیداء معرفت صفتش سرکردانست. شعر: در اکتناه بزکئی او پریشانست همه ادله عقلی و نقلی برهانی ز پیش روی صفتش چو پردۀ پر خیزد همه فسانه نماید علوم یونانی(1b)</p>	<p>Hamd ü sipâs ve senâ'-i bî-kıyâs ol melik-i mülke olsun ki münşiyân-ı dîvân ibdâ'-ı menşur-ı îcâdı anun tuğrâ-yı fermânıyla takrîr idüp muharrirân-ı kârhâne-i kazâ vü kader mekâdir-i hayr u şerri hükm-i kâtî'ıyla takdîr ider ve akl-ı reh-nümâ vü fikr-i müşkil-güşâ fezâ-yı idrâk-i zâtında hayrân olup vehm-i tîz-kâm ve hayâl-i cihân-neverd beydâ-yı ma'rifet-i sîfatında sergerdândur. Şî'r: در اکتناه بزکئی او پریشانست همه ادله عقلی و نقلی برهانی ز پیش روی صفتش چو پردۀ پر خیزد همه فسانه نماید علوم یونانی(1b)</p>

- **Sebeb-i Te'lîf Bölümü:** "Fî beyâni sebebi te'lîfi'r-risâleti fî cinsi'l-mekâtibi min 'ilmi'l-inşâ" başlıklı bu bölümde eserin yazılış sebebi versiyonlara uygun olarak Türkçe ve Farsça olarak izah edilmektedir. Aşağıda, söz konusu bölümden Farsça versiyonda Mahmûd b. Edhem'in kendisinin ve eserinin ismini andığı bölüm alıntılanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkçe versiyonda yazar kendi ismini zikretmemiştir.

Bölüm	Farsça Ağırlıklı Versiyon	Türkçe Ağırlıklı Versiyon
	<p>از ان جهت متصدیان این فن در زبان ترکی مجموعها ساخته و رساله که پرداخته اند. کرچه بحلیه عبارات سرائق و استعارات فایق خالی است اما هرگز از مزالقی تعسف و رکاکت و مدارک استدراک خالی نیست. لا جرم این ضعیف</p>	<p>Lâkin bu fende vâki' olan resâyil-i Türkiyye münakkah u müzehheb olmadığı ecluden kemterîn ve kihterîn-i çâkerân bu fende vâki' olan kütüb-i kibâr ve resâyil-i nâmdârî tetebbu' idüp envâ'-ı mükâtebât ve asnâf-ı muhâtebât</p>

⁴ Türkçe ağırlıklı versiyondan yapılan alıntılarda Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2276 numarada kayıtlı nüsha, Farsça ağırlıklı versiyondan yapılan alıntılarda ise Süleymaniye Kütüphanesi Kadızade Mehmed Efendi Bölümü 421 numarada kayıtlı olan nüsha kullanılmıştır.

<p>Sebeb-i Te'lîf</p>	<p>شکسته بال و نحیف برکشته اقبال المرتجی عوارف ربه الاکرم شیخ محمود بن ادهم منشآت منشیان سلف را تتبع کرده و از انواع صحایف متشآت القاب و ادعیة سلاطین الکبار او امرا و وزراء علی مقدار و ارباب مکنت و شرف و سایر اصناف ارباب حرف و مناشیر سلطانیة و اداب انشائیة را جمع و ترتیب ساخته و باسم کلشن انشا موسوم کردانید(2b).</p>	<p>ü mücâvebât ve menâşîr-i sultâniyye ve sâyir usûl u âdâb-ı inşâiyye cem' ü tertîb idüp Gülşen-i İnşâ ismiyle müsemmâ kıldı (3a).</p>
------------------------------	---	---

- **Pâdişâha Övgü Bölümü:** "Der Du'â'-i Pâdişâh-ı İslâm" başlıklı bölümde, şiirlere de yer verilerek devrin pâdişâhu olan II. Bayezid edebi gelenekte sıkça rastlanan kalıplaşmış Arapça sıfatlar ve dualarla övülmektedir. Türkçe versiyonda sadece birkaç cümle Türkçe olup gerisi Farsça versiyonla aynıdır. Aşağıda, söz konusu bölümden padişahın isminin anıldığı bölüm Farsça versiyondan alıntılanmıştır:

امن و انصاف و کرم در عهد او کشتند جمع

تیغ بی انصافرا کردند بیرون از میان

ای نوشته در ازل منشی حکم لم یزل

از برای دولت منشور ملک جاودان

اعنی حضرت خداوندکار جهان فرمانده زمین و زمان بر افزانده رایت شرع نبوی برافرونده شمع دین مصطفوی معزّ الدنیا والدین مغیث

الاسلام والمسلمین ظلّ الله فی الارضین المؤید بتأیید ربّ الالمین المنصور بنصر خیر الناصرین سلطان برّین وحقان البحرین السلطان بایزید خان

بن السلطان محمد خان زین الله سریر العزّیوجوده(3b) ...

Elimizdeki bütün Türkçe ve Farsça versiyonlar ile aşağıda ele alacağımız muhtasar versiyonda eserde Sultan II. Bayezid övgüsüne yer verilmişken Bursa İnebey Kütüphanesi Haraççioğlu nüshasında padişah övgüsündeki ifadeler aynı olduğu halde II. Bayezid yerine Yavuz Sultan Selim'in ismi kaydedilmiştir. Bu durum bir yanlışlıktan kaynaklanmış olabileceği gibi edebi gelenekte başka örnekleri de görülen, bir müellifin farklı sebeplerle kendi eserini başka hamilere sunma ihtiyacından da kaynaklanmış olabilir. Bu nüsha üzerine inceleme yapan Muharrem Ergin, Şeyh Mahmûd b. Edhem'in bu eseri çok yaşlı olduğu bir dönemde yazmış olabileceğine yorar (1950: 118).

- **Münazara Bölümü:** "Âgâz-ı sühan der-münâzara-i akl bâ-dil der-tercîh-i tevekkül ü taleb" başlıklı bu bölüm, akıl ile gönül arasında geçen bir münazara olup iki mufassal versiyonda farklı dilde yazılsa da muhtevası aynıdır. Hiçbir şey yapmadan tevekkül etmek ile dilediği şeyi talep edip gayret göstererek tevekkül etmenin farkının tartışıldığı, nihâî olarak da insanın ancak çalıştığı ve gayret gösterdiği kadarını elde ettiği sonucuna varılan bu münazarada aklın gösterdiği yol övülmektedir. Aşağıda bu bölümün başlangıç kısmı karşılaştırılmıştır:

Bölüm	Farsça Ağırlıklı Versiyon	Türkçe Ağırlıklı Versiyon
	<p>دوش این دل مدهوش وجاش با خوش از دست ساقی ایام نافرجام جام غم انجام زهر آلودرا نوش کردند و از حال آشفته و اقبال برکشته و مصایب گذشته و نوایب سر نوشته در خروس بود و از زمزمه سروش فحوای غیرت فرای این سرود بکوش هوشنیوش میکرد. شعر:</p>	<p>Bir gice bu dil-i pür derd ü mihnet kûşe-i kürbet ü gurbetde sâkî-i dehr-i bî-nihr elinden câm-ı müdâm-ı kahr-ı pür-zehri nûş idüp mesâyib-i güzeşte ve nevâyib-i ser-nüvişte ile telef olmuş, 'ömre telehhüfde derd-i derûndan bu ebyâtla terennüm iderdi.</p>

<p>Münâzara Bölümü</p>	<p>تاکی از دور جهان چو رستم باید بود سینه سوخته و دیده نم باید بود</p> <p>روی از کردش ایام پر از کرده شده پشت از بار غم دهر بخم باید بود</p> <p>خطاب کردن عقل با دل در ترتیب بسلوک مسالک طلب ناکاه همای عقل معاش اندیش بر کوش هوش طوطی دل پر رش از صوب صواب این خطاب مستطاب فروخواند که ای دل غم حاصل تا چند معتکف تنکنای کنج حیرت و کوشه نشین مضیق دهشت باشی و از تنکی دست قدرت و لنکی پای غیرت ننکی نداشته در زاویه پرغول خمول متروک مخدول مانده در شان بی نشانت طعن زان خنده کنان بسرخان پر شین او پریشان آغازکند و کویند(4a-4b).</p>	<p>صبت علی مصایب لوآنها صبت علی الایام صرن لیالیا</p> <p>تاکی از دور جهان چو رستم باید دید سینه سوخته و دیده نم باید دید</p> <p>روم از کردش ایام پر از کرده شده است پشتم از بار غم دهر بخم باید دید</p> <p>Nâgâh hümâ-yı akl-ı ma'âş-endîş tûtî-i dil-i pür-reşîk gûş-ı hûşına savb-ı savâbdan bu ma'nâ-yı garrâyı ilkâ itdi ki ey bîçâre-i âvâre bu tengî-i dest-i kudret ve lengî-i pâ-y-ı gayretden neng itmeyüp zâviye-i humûlde kesîfû'l-hatîb niçe mensî olup şânunda bu şeyn zıkr ola (4b-5a).</p>
-------------------------------	--	---

Gülşen-i İnşâ'da geleneğe uygun olarak hamd u salât, sebab-i te'lîf ve pâdişâha dua gibi bölümlerden sonra gelen bölümler Türkçe ve Farsça versiyonlarda fazladan birkaç beyit ve bazı giriş cümlelerinin Türkçe veya Farsça olması dışında tamamen aynıdır. İki versiyonun ortak olan bölümlerinden aldığımız aşağıdaki alıntılar Farsça versiyona aittir.

Eserin muhtevasının bir mukaddime ve üç baptan oluştuğuna iki versiyonda da şu cümlelerle dikkat çekilir: *Eyâ kurretü'l-ayn es'adekallâhu fi'd-dâreyn; bu risâle bir mukaddime ve üç bâb üzerine mürettebdür. Ammâ mukaddime usûl ü âdâb-ı mükâtebât beyânındadır. Bâb-ı evvel nâmeler ve ruk'alar beyânındadır. Bâb-ı düvüm hitâbât ve ed'îye beyânındadır. Bâb-ı süvüm menâşîr-i sultâniyye beyânındadır* (8b).

- **Mukaddime:** *Gülşen-i İnşâ*'nın mukaddime bölümü de kendi içinde iki temel başlığa sahiptir. Bunların birincisi "Usûli's-sahâyif ve âdâbihâ" başlıklı olup çeşitli konuların ele alındığı şu yedi asıldan oluşmaktadır:
  - ✓ Asl-ı evvel hitâb (elkâb-ı selâtîn, elkâb-ı sülâletü's-selâtîn, elkâbü'l-vüzerâ, elkâbu'l-ümerâ, elkâbu'l-ulemâ)
  - ✓ Asl-ı düvüm (duâ'-i selâtîn, duâ'-i sülâletü's-selâtîn, duâ'-i vüzerâ, duâ'-i ümerâ, duâ'-i ulemâ vü kuzât, duâ'-i meşâyih, duâ'-i sâyir erbâb-ı menâsıb, duâ'-i peder, duâ'-i ferzend, duâ'-i etfâl)
  - ✓ Asl-ı süvüm tebliğ-i selâmdur; asl-ı çârüm şerh-i iştiyâkdur
  - ✓ Asl-ı pençüm temennâ-yı mülâkatdur
  - ✓ Asl-ı şeşüm arz-ı maksûd
  - ✓ Asl-ı heftüm mektûba târîh ve nişân yazup hatm etmektir.

Mukaddimedede ele alınan bu yedi asıldan sonra "Fî bâkî âdâbi'l-mektûb" başlıklı bir fasıl yer almaktadır. Aşağıya, mukaddimedede yer alan yedi aslın birincisi olan ve yazılarda kullanılacak lakapların örneklendirildiği bölümden ve fasılda yer alan adap konularından olup yazıların başlangıcının nasıl olması gerektiğini izah eden bölümden örnekler alınmıştır:

Eyâ mahbûbu'l-kulûb, yesserallâhu leke'l-matlûb; istilâh-ı inşâda sahîfe vü risâle vü mürâsele vü muhâtaba vü mükâtebe şol mektûba dirler ki anda usûl-i seb'a-i âtiye zikr ola. Gâh makâm-ı ta'zîmde hitâb u mufâvaza dahı dirler. Ammâ kâtib-i münşîye evlâ vü enseb oldur kim muhâtabât u mücâvebâtun yedi mertebesinde yedi aslı ri'âyet ide. **Asl-ı evvel; hitâbdur** ki anda elkâb-ı mektûbun ileyh zikr olur. Vazîfe-i münşiyân ve tarîka-i kâtibân oldur kim hitâbda zikr olan elkâb-ı mektûbun ileyh kendü kadr ü mertebesine lâyık ve muktezâ-yı makâma münâsib zikr ide. Şöyle ki şerîfe hitâb-ı vazî' tahrîr ide istihfâf olup vazî'a hitâb-ı şerîf ketb itse istihzâ olur. **Elkâbü's-selâtîn:** Pâdişâh-ı Ferîdûn-fer, Husrev-i Keyhusrev-kadr, dâveri-i Dârâ-mertebe, Cemşid-i Hurşid-tal'at, hâkân-ı Keyvân-rif'at, hudîv-i kişver-güşây, şehriyâr-ı cihân-gîr gibi. **Elkâbu sülaleti's-selâtîn:** Nûr-ı hadîka-i saltanat, nevr-i hadîka-i memleket, şems-i felek-i sa'âdet, bedr-i semâ-i azamet, dürr-i sadev-i pâdişâhî, sülâletü'l-mülûki ve's-selâtîn hulâsatü'l-mâ'i ve't-tîn, şeh-zâde-i civân-baht gibi. **Elkâbü'l-vüzerâ:** Hâmî-i beyza-i devlet, dâ'î-i mülk ü millet, düstûr-ı Husrev-nişân, Âsafu'l-'ahdi ve'z-zamân, müdebbirü mesâlihi'l-memleket, müşîrû umûri's-saltanat gibi (8b-9a).

Faslon fi bâkî âdâbi'l-mektûb: Tarîka-i kâtib-i hâzık ve şîve-i münşi-i fâyık oldur kim mektûbun evvelin teberrûken ve teyemmünen mektûbun mazmûnına mutâbik ismullâh ile muvaşşah ide. Huve'l-Mu'izz Huve'l-Ganiyy Huve'l-Câmî'u beyne'l-müştakîn Huve'l-Fettâh gibi. Eger mektûbı ümerâ vü selâtîne yazsa hitâb yazmaya belki ruk'a resminde du'âyıla başlayup arz-ı maksûd ide. Zîrâ hitâb ta'rîf-i fazilet ü beyân-ı şerefdür; selâtîn u ümerâ ta'rîf u beyândan müstağnilerdür. Kaçan mektûbun ileyh a'lâ yâ müsâvî olsa ta'zîmçün mektûbun ileyh ismi sernâmeden yukaru evvel satırın başına berâber yerde yaza. Eger mektûbun ileyh ednâ olsa ismini nâme içinde yaza. Eger mektûbun minh ednâ olsa kendü ismin ki nişân-ı mektûbdur mektûbun âhir satırının altında sol bucağında yaza. Eger mektûbun minh müsâvî olsa nişânı nâmenün sağ tarafında nâme ortasında yaza. Eger ber-sebîl-i tevâzu' nâmenün sağ bucağında yazsa câyizdür. Eger mektûbun minh a'lâ olsa nişânı mektûb evvelinde yaza ki ana tuğrâ dirler (12b).

- **Bâb-ı Evvel:** "Fi's-sahâyifi ve'r-rikâi ve hâze'l-bâb müştamilün alâ fusûlin" başlıklı bu bap, çeşitli konularda yazılmış mektup örneklerini içermekte olup aynı zamanda eserin en geniş bölümünü oluşturmaktadır. Altı fasla ayrılmış olan bu bölümde her bir fasılda belli bir konudaki mektup örnekleri bir arada sunulmuştur. Bu bapta yer alan fasıllarda örneklendirilen mektup konuları aşağıda gösterildikten sonra şefâ'at (aracılık talebi) konusunda yazılmış bir mektubun örneği sunulmuştur:

- ✓ Birinci Fasl: Fi'-şevkiyât fi beyânî's-şevk ve arzi şiddetü'l-firâk
- ✓ İkinci Fasl fi't-tehânî (cülûsi sarâyi's-saltanat, feth, inhizâmi adüvv, kudûm mine's-sefer, mansıb, vilâdet, şifâ, ıyd, nevrûz, velîmetü'l-arûs)
- ✓ Üçüncü Fasl fi't-te'âzî
- ✓ Dördüncü Fasl fi's-şükr, ve's-şikâyet
- ✓ Beşinci Fasl fi't-terbiye (şefâ'at, talebü'l-afv, tesellî min ciheti'l-azl ve gayrihi, arzi's-sülûk ve mücâhede fi sebîlillâhi ani'seyhi'l-ecel, nasihat ve'l-mev'izati ani's-şeyhi'l-ekmel)
- ✓ Altıncı Fasl fi'r-rikâ' (talebi'l-hizmet, şükrü'n-ni'met, tevakku'u'l-ihsân, tahsînü'l-i-râz ani'l-mansıb, teselli an-mazîki'l-habs, istid'â ile'l-meclisi vakti'r-rebî' ve's-şitâ, ihdâ'ü'l-hediyye, şikâyet an terki'l-iyâdet, iltimâsü'l-münşe'ât, hezl).

Fi's-şefâ'ati

يا من اضاء النظام و توالع متاع محامد، فاستضاء بلمعاتها النورانية اقطار العالمين و يا من جلى مرايا ثواب ارايه فتجلى بافكارها الصافية صور اقطار العالمين طوبى لانفاس محمدالتي نشرت نسماهما فى الرياض المجالس ازهار صفاته القدسيّة من اغصان الملكاته الملكيّة اعنى حضرت المخدوم المكرم لا زال قطب فلك مجده دايرةً على مدارالمراد بحرمة محمد خيرالعباد

بعده شرح متن عبودية بقوان الصدق والاخلاص في اراد اوراد الدعوات المستتابة لذلك الجناب الكريم و اثر تحقيق مطالب الرقية ببراهن خلوص الطوية و كمال الاختصاص في تفصيل مجملات التكريمات لذلك المخدوم الذي له فضل فاضل و خلق عظيم. شعر:

این مثلی فی بیان التّعنت فی ذاک الجناب

لم تحت شمس الضحی اصلاً بزارت التراب

ادام الله الاحد الدائم دولته دهرًا مديدًا و مدالواحد الصمد مدته امدًا بعيدا عرصه عزه.

Ma'rûz oldur kim, hâmil-i varaka-i ubûdiyyet ve nâkil-i sahîfe-i rikkıyyet iftihâr-ı erbâbü'l-mefâhir ve ihtiyâr-ı ashâbü'l-me'âsir kemâl-i mürüvvet ve fart-ı ehliyyetle ma'rûf olup bu bendeyle dahı uhuvvet-i vâfire ve hullet-i mütekâsiresi vardur. Hâliyâ ashâb-ı garaz-ı مرض فى قلوبهم الذين zümresinün ba'zından kendünün hakkında kelimât-ı bâtil ve hikâyethâ-yı bî-hâsıl istimâ' itdüğü sebebden münkesirü'l-bâl ve muztaribü'l-hâl olup envâ'-ı melâl ü perîşânî ve asnâf-ı tahayyür ü ser-gerdânî yüz göstermemişken nâ-gâh mehebb-i nesîm-i eltâf-ı Sübhânî'den bir bâd-ı rûh-bahş u dil-güşâ irişüp ke-ennêhû hâtif-i gaybdan hitâb-ı müstetâb olunmuş ki ey bî-çâre bu derdün dermânı ol menba'-ı re'fet ve ma'den-i şefkat dest-gîr-i üftâdegân ve dil-nevâz-ı dermândegân mahdûmlar hazretine ilticâ itmekden gayrı çâre yokdur ve ol devletün erbâb-ı makâsıd ve ashâb-ı me'ârıbe vüfûr-ı şefkat ü mezîd-i merhameti âfâkda nesîm-i şimâl gibi dâyir ve etrâfda mesel-i sâyir olduğı sebebden ol atebe-i ulyâya ki kible-i ikbâl ve ka'be-i âmâldür müteveccih olup ammâ ol cenâb-ı ni'me'l-me'âba bî-vesîle vusûl müte'azzir olmağın du'â'-i devâm-ı devlet-i cenâb-ı büzürgvârı dest-âvîz idinmek kasd itdikleri sebebden ki الغريق يتشبث بكلّ حشيش bu kemterîn-i bendegân ve kihterîn-i çâkerân bendenüz dahı varaka-i ubûdiyyet ketbi küstâhlığına ikdâm itdi. Ol zât-ı melek-sıfâtdan mes'ûl ü me'mûldür ki ol fakîr ü hakîr hâk-i âsitâna vusûl bulıcak tahsîl-i murâdına lutf-ı bî-dirîğ dirîğ olunmaya tâ ki makzi'l-merâm olup devâm-ı devlet sebât-ı haşmet du'âsına meşgûl ola. Şi'r:

هواجوى صدر تو بادا فلك

دعاكوى قدر تو بادا ملك (74b-75b)

- **Bâb-ı Sâni:** *Gülşen-i İnşâ'* nun ikinci babı "Fi'l-Hitâbât ve'l-Ed'ıye" başlığını taşımaktadır. Bu başlıkta sırasıyla sultanlara, şehzadelere, vezirlere, yöneticilere, padişah eşlerine, atabeylere, kadılara, müftülere, müderrislere, meşayihe, müfessirlere, edîblere, münşi ve şâirlere, tabiplere, müneccimlere, seyyidlere, sâlihlere, hatiplere, hafızlara, imamlara, müezzinlere, mütevellîlere, muhtesiplere, kethûdalara, has hizmetçilere, âlimlere, saray ve kale muhafızlarına, zeamet sahiplerine, kâtiplere, işçilere, tüccârlara, eşlere, anne babaya, kardeşlere, amca ve dayılara, teyze ve halalara nasıl hitap edileceğini gösteren örneklere yer verilmiştir. Aşağıda eserin 110b sayfasında yer alan "hitâbu'ş-şu'arâ" başlıklı örnek sunulmuştur:

Cenâbu kıdvetü fusahâ'i'l-asr zübdetü bülegâ'i'd-dehr sâbıku mizmâri'l-belâgat mübârizu meydâni'l-fesâhat Hassânü'l-beyân Sehbânü'z-zemân bed'ü'l-kelâm eblaga'l-enâm sâhibü'n-nesri'l-belîğ ve'n-nazmi'l-bedî'; Şi'r:

ای نسخ کرده کاه بیان کردن سخن

لفظ لطیف و عذب و روان توآب را

تشویر داده از سر اعجاز در ظهور

معنی بکر واضح تو آفتاب را

Müddethâ-yı medîd basît-i gayr u tegayyürât-ı zemândan mahrûs u mahfûz olup dest-i havâdis-i cihân dâmen-i devletden mekfûf olsun

تا دایرست چرخ فلك بر بسیط خاک

چون روزگار مدّت عمرت در ازدیاد

- **Bâb-1 Sâlis** "Fî beyâni menâşîri's-sultâniyye ve takrîrâtî'd-dîvâniyye" başlıklı bu bapta padişah tarafından yazılan fermanlardan bazı örneklere yer verilmiştir. Bu bölümde vezirlere yazılan fermanlar; görevden alma fermanı; müfti, kadı, müderris ve vakıflara mütevellî atamalarına dair fermanlar; zaviyeye şeyh atama fermanı ile imam ve hatib atama fermanlarına yer verilmiştir. Aşağıda, bir zaviyeye şeyh atama fermanının örneğine yer verilmiştir:

Menşûr-i Meşîhat-i Zâviye

Sebeb-i tahrîr-i tevkî'-i refî'-i hümâyûn ve mûcib-i tasdîr-i belîğ-i meymûn oldur kim dârende-i misâl-i bî-misâl-i vâcibu'l-ictibâ' ve'l-ımtisâl zübdetü'l-ârifin ve kıdvetü's-sâlikîn eş-Şeyhü'l-a'zam lâ-zâlet eyyâmuhû ale'l-berâyâ şâmileten zühd ü takvâyla ma'rûf olup rüzgârını irşâd-ı mürîdân ve ifâdet-i müstefîdâna sarf itdüğü sebebden fülân zâviyenün ammerehallâhu şeyhliğin kemâl-i tevarru' ve şümûl-i tedeyyününe lâyıq u erzânî görüp tefvîz u ta'yîn kıldum ve buyurdum ki min ba'd zâviye-i mezkûreye şeyh olup ferâgat-i bâl ve vüs'at-i hâl-ile tâ'at-i Bârî vezâyifini yerine getirüp âyendeye ve revendeye hizmet idüp mukîm u mi'üsâfiri şart-ı vâkıf üzerine ri'âyet ide. Ol makâmun hüddâm u mülâzımı ekmelü'ş-şüyûh fülânı ol buk'a-i şerîfe şeyh bilüp mu'azzez ü muhterem tutup emrinden tecâvüz kılmayalar. Çün şeyh-i mezkûr şerâiyet-i mezkûreyi yerine getüre vech-i ma'îşetiçün yevmî bu mikdâr vazîfeyi bî-noksân alup mesârifine sarf idüp benüm devâm-ı devlet-i ebed-peyvend-i rûz-efzûnum du'âsına iştigâl göstere. Alâmet-i şerîfi muttâlî kılanlar mazmûnunu muhakkak bilüp i'timâd kılalar (127b-128a).

Gülşen-i İnşâ'nın mufassal versiyonları aşağıdaki Arapça ifadelerle bitmektedir. Bu bölümde kendisini Kestelanî olarak meşhur olan Kadı Kestelli Muslihuddin Mustafa'nın damadı olarak bilinen Şeyh Mahmûd b. Edhem şeklinde tanıtan yazar, bu eserini Allah'ın yardımıyla bitirdiğini ve kitaba bakacakların kendisini hayır duayla yâd etmelerini ister:

هذه رسالة لطيفة و مجلة نفيسة نظمها درر مكنونة و نثرها غرر منشورة في حسنها فليتنافس المتنافسون و مثلها فليعمل العاملون ما الفتها
الابليغ ظريف و ذكوي شريف و انا الفقير الحقير امبتلى بوقايح الزمان و طوارق الحدثان شيخ محمود بن ادهم المعروف بختن المولى الاعظم والفخم
استادالانام و ذخرالكرام حجة الاسلام والمسلمين مصلح الملة و الدين الشهير بالقسطلاني ابقى الله ميامن افادته على المستفدين بالعون الصمداني
والمرجو من ناظرها الكريم ان يذكره بدعاء الخير ليغفرالله له ما تقدم من ذنبه وما تاخر انه اكرم الاكرمين و ارحم الراحمين.

Gülşen-i İnşâ'nın Türkçe versiyonunun Ankara Milli Kütüphanesi 06 Mil Yz A 2276 numarada kayıtlı olan nüshasının ferağ kaydında evâsıt-ı Recep 896'da (Mayıs 1491) istinsah edildiği kaydedilmiştir. Bu durumda eserin bu versiyonu 1491 veya öncesinde kaleme alınmış olmalıdır. Farsça versiyonun Süleymâniye Kütüphanesi Kadızade Mehmed Efendi Bölümü 421 numarada kayıtlı olan nüshası ile İÜ Edebiyat Fakültesi Kitaplığı N-2495-182 numarada kayıtlı olan nüshasının ferağ kaydında ise evâsıt-ı Zilhicce 901'de (Ağustos 1496) telif edildiği kaydedilmiştir. Bu durumda, Mahmûd bin Edhem'in önce Türkçe versiyonu kaleme aldığını söyleyebiliriz.

Bölüm	Farsça Ağırlıklı Versiyon	Türkçe Ağırlıklı Versiyon
Ferağ Kayıtları	وقع الفراغ من تأليفها و تسويدها في اواسط ذي الحجة سنة احدى و تسعماء والحمد لله وحده والصلوات على نبيه محمد و آله الطيبين الطاهرين. (129b-130a)	وقع الفراغ من تسويدها و تحريرها في اواسط رجب المرجب من شهور سنة ست تسعين ثمنمائه والحمد لله وحده والصلوات على نبيه محمد و آله الطيبين الطاهرين. (118b)

3.2. Muhtasar Versiyonun Nüshaları ve Yapısı

Gülşen-i İnşâ'nın muhtasar versiyonunun şimdilik 4 nüshasını tespit etmiş bulunmaktayız. Aşağıdaki tabloda bu nüshalar hakkındaki genel bilgilere işaret edilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere elimizdeki dört nüshadan yalnızca Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 Hk 2782 numarada kayıtlı

olan nüshanın istinsah tarihi bellidir. Ayrıca Hacı Selim Ağa Kütüphanesi ile Beyazıt Devlet Kütüphanesi nüshalarının son tarafları eksiktir.

Kütüphane	Koleksiyonu ve Demirbaş No	İstinsâh Tarihi ve Müstensih Bilgisi
Manisa İl Halk Ktp.	45 Hk 2782	944/1537
Hacı Selim Ağa Ktp.	Kemankeş Böl. 525/1.	---
Beyazıt Yazma Eser Ktp.	Veliyyüddin Efendi 2697/7	---
İÜ Nadir Eserler Ktp.	TY 01439	---

Gülşen-i İnşâ'nın bu versiyonu, eserin Farsça ağırlıklı mufassal nüshasının bazı kısımlarının çıkartılmasıyla oluşturulmuştur. Bu versiyon bir özetleme değil, *Gülşen-i İnşâ*'nın Türkçe ve Farsça versiyonlarında bulunan üçüncü bölüm ile "Âgâz-i sühan der-münâzara-i akl bâ-dil der-tercîh-i tevekkül ü taleb" başlıklı münazara bölümünün çıkartıldığı bir kısaltma olup geri kalan kısımları birkaç yerde çıkarılan bir iki mektup örneği dışında *Gülşen-i İnşâ*'nın Farsça ağırlıklı ilk versiyonuyla tamamen aynıdır. Bu versiyonun muhtevasına şöyle işaret edilmiştir: *Eyâ kurretü'l-ayn es'adekallâhu fi'd-dâreyn; bu risâle bir mukaddime ve iki bâb üzerine mürettebdür. Ammâ mukaddime usûl ü âdâb-ı mükâtebât beyânındadır. Bâb-ı evvel nâmeler ve ruk'alar beyânındadır. Bâb-ı düvüm elkâb u ed'îye beyânındadır* (3a)⁵

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmanın en temel sonucu, *Gülşen-i İnşâ*'nın tarihi kaynaklarda ve modern çalışmalarda bahsi geçen ancak şu ana dek nüshaları tespit edilmeyen üç farklı versiyonunun nüshalarıyla birlikte tespit edilip benzer ve farklı yönlerinin ortaya konmuş olmasıdır.

Çalışmanın nüshaları ve versiyonları üzerinde yaptığımız incelemelere göre Mahmûd bin Edhem önce Türkçe olarak kaleme aldığı *Gülşen-i İnşâ*'nın daha sonra Farsça ve muhtasar versiyonlarını da oluşturmuştur. Bu hükmümüz, eserin farklı versiyonlarının ferağ kayıtlarındaki bilgilere dayanmaktadır.

Çalışmanın önemli sonuçlarından birisi de bahsi geçen kaynaklardaki bir bilgi yanlışlığının düzeltilmesidir. Mahmûd bin Edhem, kaynaklarda belirtildiği gibi *Gülşen-i İnşâ*'yı özetleme veya bu özetten seçme yapma yoluna gitmemiştir. Türkçe yoğunluklu yazdığı *Gülşen-i İnşâ*'dan iki metin daha üretme yoluna giden Mahmûd b. Edhem, önce *Gülşen-i İnşâ*'nın Türkçe olan hamd u salat, sebab-i telif ve "Âgâz-i Sühan Der-Münâzara-i Akl bâ-dil der-tercîh-i tevekkül ü taleb" başlıklı bölümlerini Farsçaya çevirmiş, eserin geri kalan kısımlarında da yeri geldikçe Türkçe cümle ve kelimeler yerine Farsçalarını kullanmıştır. Mahmûd b. Edhem, *Gülşen-i İnşâ*'nın kısaltılmış bir versiyonunu da kaleme almıştır ancak bu versiyon yukarıda da söylediğimiz gibi bir özetleme değil, Farsça versiyonun üçüncü bölümünün ve "Âgâz-i Sühan der-Münâzara-i Akl bâ-dil der-tercîh-i tevekkül ü taleb" başlıklı bölümünün çıkartıldığı kısaltılmış bir versiyonudur.

İnşa literatürümüzde önemli bir yeri olan *Gülşen-i İnşâ*'nın üç versiyonunun bütün nüshalarının da tespit ve temin edilip tam metinlerinin yayımlanmasıyla bu kısa çalışmada işaret edilen hususiyetlerinin daha net anlaşılacağını umuyoruz.

⁵ Bu muhtasar versiyondan yapılan alıntıda Manisa İl Halk Kütüphanesi 45 HK 2782 numarada kayıtlı olan nüsha kullanılmıştır.

Kaynakça

- Balcı, Rüştü (2007), *Kâtip Çelebi Keşfü'z-Zünûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünun Tercümesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Benli, M. Sami (2003), *Molla Lutfi ve Zubdetü'l-Belâga Adlı Eseri*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Bulut, Mehmet Beşir (2017), *Şeyh Mahmûd bin Edhem'in Minhacü'l-Edeb Fî Tasrîf Adlı Eserinin Tahkîki*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Abdülbaki (2015), "Şeyh Mahmûd b. Edhem ve Tuhfetü'l-Edeb'i", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 53, 1-13.
- Çetin, Abdülbaki (2014), *Şeyh Mahmûd bin Edhem: Miftâhu'l-Luga*, Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Daş, Abdurrahman (2003), *Osmanlılarda Münşeât Geleneği Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Münşeâtı*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, Muharrem (1950), "Bursa Kitaplıklarındaki Türkçe Yazmalar Arasında", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/1, 107-132.
- Gültekin, Hasan (2015), *Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin*, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gültekin, Hasan (2023a), "Şeyh Mahmûd bin İbrâhîm Edhem, Şeyh Mahmûd Bin Edhem". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyh-mahmud-bin-ibrahim-edhem-seyh> (Erişim Tarihi: 10.01.2023)
- Gültekin, Hasan (2023b). "Gülşen-i İnşâ (Şeyh Mahmûd bin İbrâhîm Edhem)*Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gulsen-i-insa-seyh-mahmud-bin-ibrahim-edhem>. [Erişim Tarihi: 11.01.2023].
- Haksever, Halil İbrahim (1998), "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 73-86.
- Kaçar, Mücahit, Sibel Murad (2017), "Sözlükçülük Tarihimize Yeni Bir Halka Veya Karahisârî'nin Yok Sayılan Eseri: Ahterî-Yi Sağîr" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 37, 123-136.
- Kaya, Huriye (1996), *Şeyh Mahmud b. İbrahim Edhem 'Miftahu'l-Luga' (inceleme-metin-dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saraç, M. A. Yekta (2016), *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Tüba Yayınları.
- Usta, İbrahim (2017), "Mahmud b. Edhem el-Amâsî, Hayatı ve Eserleri", *Uluslararası Amasya Alimleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 725-736.
- Uzun, Mustafa İsmet (2006), "Münşeât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 32/18-20.
- Yazar, Sadık (2022), "Osmanlı Telif Geleneğinde Diliçi Çevirinin Sınırları", *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliçi Çeviri*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 55-120.